

## Nr 34

**Justitiekammarens betänkande i anledning av motion om reformering av bötesstraffet.****Motionen**

I motionen 1973:606 av fru Kristensson (m) hemställs att riksdagen hos Kungl. Maj:t begär utredning angående en modernisering och en reformering av bötesstraffet.

Till stöd för motionsyrkandet anför motionären följande:

Böter är en mycket vanlig brottspåföljd. Under år 1970 tillämpades böter som brottspåföljd i 800 873 fall, varav 150 434 var ordningsbot och 464 902 parkeringsbot. Många människor anser att bötesnivån allmänt sett är för hög och utan tvekan kan den uppfattningen ha visst fog för sig. Den höga bötesnivån beror dock väsentligen på grunderna för dagsbotssystemets tillämpning. Principiellt sett finns ingenting att invända mot dagsbotssystemet som sådant, men tillämpningen av det leder i många fall till otillfredsställande resultat därför att dagsböter beräknas efter regler som stöder sig på uttalanden från 1931 och som nu är otidsenliga.

För gift kvinna utan egen inkomst bestäms således i praxis dagsboten efter den betalningsförmåga som hon antas ha på grund av mannens inkomster. Synen på kvinnan är i detta hänseende påtagligt ålderdomlig. Det har inte beaktats att utvecklingen sedan länge går mot ett samhälle där varje vuxen skall kunna ta ansvar för sig själv och där jämlikhet mellan män och kvinnor är eller bör vara en realitet. Mot bakgrunden härav förefaller det inte rimligt att ena makens ekonomiska förhållanden skall verka förhöjande på andra makens dagsbot.

I Sverige beräknas dagsboten på inkomst före skatt. Möjligen sker viss reduktion på grundboten i högre inkomstlägen. I exempelvis Finland dras skatten från inkomsten innan dagsboten beräknas. Skattetrycket har sedan 1931 stigit högst betydligt. Detta gäller även vid ganska måttliga inkomster. Avgörande för den enskildes betalningsförmåga är hans inkomster efter avdrag för skatt.

Kostnaderna för barn har också stigit. Även med beaktande av allmänna barnbidraget, fria skolmåltider och andra sociala förmåner av generell natur torde kostnaden per barn och dag vara väsentligt högre än de 2 kronor med vilka dagsbotsbeloppet regelmässigt torde minskas för varje barn som den dömde har. Det s. k. barnavdraget är därför för litet.

För närvarande är det knappast möjligt att tvångsvis ta ut böter av en ensamstående person som inte har mer än ca 8 000 kronor om året att leva på. Från verkställighetssynpunkt är det därför som regel meningslöst att döma dessa människor böter. Betalar de inte frivilligt kan de inte heller tvingas därtill. Ännu så länge utgör visserligen hotet om förvandlingsfängelse vid utebliven bötesbetalning ett visst tryck på den bötfällde att betala. Detta hot är emellertid väsentligt mindre nu än tidigare. År 1970 verkställdes 137 förvandlingsstraff, år 1933, för att ta ett exempel, 11 490. Missförhållandet mellan bötesnivåns höjd och möjligheterna att tvångsvis ta ut böterna bör i görligaste mån undanröjas.

Med dessa exempel – väsentligen hämtade från ett debattinlägg från åklagarhåll – har jag velat ange att en modernisering och översyn av bestämmelserna om bötesstraffet och av deras tillämpning bör komma till stånd.

### Vissa bestämmelser m. m.

Som huvudregel gäller enligt brottsbalken att böter skall ådömas i dagsböter. Böter omedelbart i penningar, penningsböter, skall ådömas om i det särskilda straffbudet utsatts ett högsta bötesbelopp ej över 500 kr. eller om böterna skall bestämmas efter särskild beräkningsgrund, t. ex. i relation till värdet av viss egendom med vilken lagbrytaren tagit brottslig befattning (s. k. normerade böter).

Minsta bötespåföljd är tio kr. om annat inte är stadgat.

Dagsböter ådöms till ett antal av lägst en och högst 120 (vid flerfaldig brottslighet, högst 180). Antalet dagsböter är främst ett uttryck för bedömningen av brottets svårhetsgrad. Varje dagsbots storlek utgör lägst 2 och högst 500 kr. och fastställs med hänsyn till den dömdes ekonomiska förhållanden, särskilt hans inkomst, förmögenhet och försörjningsskyldighet. Vissa schablonregler brukar härvid tillämpas för att lika fall i möjligaste mån skall behandlas lika. Sådana regler har upptagits i ett av riksåklagaren utfärdat cirkulär.

Dagsbotens belopp kan undantagsvis jämkas om brottet är av bagatellartad beskaffenhet.

Vanligen används bötesstraff som enda brottspåföljd för ett och samma brott. Om det för lagöverträdarens tillrättaförande eller av hänsyn till allmän laglydnad finnes påkallat, kan emellertid domstolen ådöma böter jämte det att den dömer till villkorlig dom, skyddstillsyn eller överlämnande till vård enligt barnavårdslagen. Detta kan ske oberoende av om böter ingår i straffskalan för brottet.

Böter kan även ådömas i kombination med andra påföljder i s. k. konkurrenssituationer, dvs. när flera brott föreligger till samtidig bedömning. Domstol kan i sådana fall dels döma till böter för något eller några av brotten, dels döma till fängelse eller annan påföljd för resten av brottsligheten.

Förutom av domstol i vanligt rättegångsförfarande kan beträffande brott av mer bagatellartad beskaffenhet böter åläggas av åklagare eller polis genom föreläggande som den misstänkte ges tillfälle att godkänna. Om sådant föreläggande – straffföreläggande eller föreläggande av ordningsbot – inte godkänns, sker åtalsprövning i vanlig ordning. Godkänns föreläggandet har det samma verkan som lagakraftvunnen dom. I fråga om föreläggande av ordningsbot gäller att riksåklagaren i samråd med rikspolisstyrelsen företar urval av de brott för vilka ordningsbot skall bestämmas och att riksåklagaren bestämmer för olika brott de belopp som skall upptas som ordningsbot.

För vissa parkeringsförseelser finns också en särskild handläggningsform som regleras i lagen (1960:683) om parkeringsbot. Enligt denna får

polisman eller särskild trafikövervakare lämna till förare av fordon eller fästa på fordonet en skriftlig anmaning att betala en parkeringsbot inom viss tid. Erläggs boten, utgörande lägst 10 och högst 100 kr. enligt riksåklagarens närmare bestämmande, tillämpas ej det gängse förfarandet med strafföreläggande eller åtal. I annat fall handläggs ärendet i vanlig ordning.

Böter som inte betalas kan enligt vissa normer förvandlas till fängelse i lägst 10 och högst 90 dagar. I särskilda fall kan förvandlingsstraffet dock sättas lägre än vad som följer av dessa normer eller helt efterges. Rätten kan, när förvandlingsstraff åläggs, bevilja anstånd med verkställigheten. Närmare bestämmelser om betalning och indrivning av böter och om förvandling av böter har meddelats i lagen (1964:168) om verkställighet av bötesstraff.

### **Riksåklagarens cirkulär rörande beräkandet av dagsbotsbelopp**

För att främja största möjliga likformighet vid bestämmandet av dagsbotsbelopp i strafförelägganden har riksåklagaren i maj 1973 i cirkulär till rikets allmänna åklagare (Cirkulär C 76) meddelat vissa anvisningar i ämnet. Anvisningarna, som ersatt tidigare anvisningar från år 1963, fogas som bilaga till detta betänkande.

### **Pågående utredningar**

#### *Utredningen rörande specialstraffrätten (Ju 1956:42)*

Enligt Kungl. Maj:ts bemyndigande i december 1955 tillkallades särskild utredningsman för att göra en förberedande undersökning rörande specialstraffrätten. Undersökningen skall enligt direktiven innefatta en kartläggning och systematisering av det stora och svåröverskådliga rättsområde som specialstraffrätten omfattar. En sådan undersökning till belysning av problemen är enligt direktiven nödvändig, innan närmare riktlinjer för en reform i ämnet utarbetas.

Utredningens slutbetänkande väntas bli avlämnat omkring årsskiftet 1973–1974.

#### *Nordiska straffrättskommittén (Ju 1961:51)*

Nordiska straffrättskommittén – som tillsattes 1960 med uppdrag att efter närmare bestämmande av justitieministrarna i de nordiska länderna behandla frågor om enhetlig nordisk lagstiftning på straffrättens område samt att dryfta andra kriminalpolitiska frågor av principiell karaktär och gemensamt nordiskt intresse – inledde 1962 överläggningar om bötesstraffets utformning och användning i de nordiska länderna. Frågan behandlades under de därpå närmast följande åren och togs därefter upp på nytt år 1970. Ett betänkande, som avses komma att innehålla bl. a. jämförelser mellan de olika bötessystemen i de nordiska länderna och riktlinjer för bötesstraffets utformning och användning, är nu under utarbetande.

*Undersökning rörande ekonomiskt verkande sanktioner m. m.* (Ju 1973:11)

Enligt Kungl. Maj:ts bemyndigande i april 1973 har en sakkunnig tillkallats för att göra en förberedande och kartläggande undersökning rörande behovet och lämpligheten av en reformering av gällande system i fråga om bötesstraffet och ekonomiska sanktioner i övrigt. I direktiven för utredningen uttalas att ekonomiskt verkande sanktioner som alternativ till frihetsstraff bör komma till användning för vissa typer av brott i större utsträckning än f. n. Det framhålls också att det nuvarande bötesystemet ofta leder till låga bötesbelopp som inte utgör tillräcklig sanktion mot brott som medför ekonomisk vinning för gärningsmannen samt att det inte minst för brott som riktas mot staten och samtliga medborgares intressen kan finnas behov av en möjlighet att rikta ekonomiska sanktioner mot juridiska personer.

Betänkande över undersökningen väntas bli avlämnat våren 1974.

*1968 års brottmålsutredning* (Ju 1969:54)

Formerna för handläggning av mål angående vissa lindringar m. m. utreds sedan början av 1968 av 1968 års brottmålsutredning. I direktiven uttalas såvitt här är av särskilt intresse att utredningen, vid sidan av olika frågor rörande butikssnatterier, bör behandla den mera allmänna frågan om formerna för beivrande av sådan brottslighet som nu måste behandlas av domstol i ordinär brottmålsprocess, trots att den är av lindrigare art och föranleder endast bötesstraff samt dessutom i regel är lättbedömd.

Utredningen, som tidigare avgivit betänkandena Snatteri (SOU 1971:10) och Snyltningsbrott och sjukförsäkringsmissbruk (SOU 1973:13), beräknas avge sitt slutbetänkande omkring årsskiftet 1973-1974.

*Förvandlingsstraffutredningen* (Ju 1970:53)

Enligt Kungl. Maj:ts bemyndigande tillkallades i augusti 1969 sakkunnig med uppdrag att utreda frågan om avskaffande av förvandlingsstraff för böter. I direktiven uttalas mot bakgrunden av anförda principiella och praktiska invändningar mot systemet med förvandlingsstraff att översyn bör ske med sikte på att förvandlingsstraffet skall slopas, varvid samtidigt bör utredas möjligheterna att på annat sätt åstadkomma att bötesindrivningen blir lika effektiv som hittills.

Utredningen beräknas avge sitt slutbetänkande i början av 1974.

*Åtalsrättskommittén* (Ju 1970:63)

Enligt Kungl. Maj:ts bemyndigande i november 1970 tillkallades sakkunniga, åtalsrättskommittén, med uppdrag att utreda frågan om underlåtande av åtal m. m. I direktiven uttalas att samhällets strävanden bör i ökande utsträckning inriktas på att med andra medel än lagföring beivra lagöverträdelser samtidigt som rättsväsendets resurser koncentreras på den grövre brottsligheten och andra från samhällssynpunkt särskilt

angelägna uppgifter såsom övervakning av trafiken, allmän ordning och säkerhet. I anslutning härtil framhålls att en utveckling mot friare åtalsprövning kan få konsekvenser även för påföljdssystemet i brottsbalken. Särskilt frågan om domstolarnas möjligheter att efterge påföljd och att överlämna lagöverträdare för sociala åtgärder måste samordnas med motsvarande möjligheter i samband med åtalsunderlåtelse. Utredningen bör enligt direktiven bl. a. även överväga om åtalsunderlåtelse bör kunna kombineras med böter eller andra påföljder, t. ex. fastställelse i ett strafföreläggande.

#### *Det brottsförebyggande rådet (Ju 1973:14)*

Enligt Kungl. Maj:ts bemyndigande i juni 1973 har tillkallats sakkunniga med de uppgifter som utredningen om ett brottsförebyggande råd (Ju 1973:00) föreslagit för rådet. Avsikten är att rådet skall inrättas från den 1 juli 1974.

Enligt utredningens förslag skall rådet ha till uppgift att närmast under Kungl. Maj:t samordna samhällets och enskildas insatser mot brott. Rådet skall vidare genom utredningar och initiativ medverka i det kriminalpolitiska utvecklingsarbetet. Till de uppgifter som enligt förslaget särskilt skall äligga rådet hör att verka för att lagstiftningen inom rådets verksamhetsområde håller jämna steg med samhällsutvecklingen.

Enligt direktiven för de sakkunniga bör rådet inom ramen för de resurser som rådet erhåller vara oförhindrat att självt avgöra vilka frågor rådet anser vara av sådan vikt i det brottsförebyggande arbetet att de bör närmare utredas av rådet.

#### **Remissyttranden**

Utskottet har inhämtat yttrande över motionen från riksåklagaren, hovrätten för Övre Norrland, förvandlingsstraffutredningen, Föreningen Sveriges tingsrättsdomare, Sveriges advokatsamfund och Föreningen Sveriges åklagare.

Hovrätten för Övre Norrland och Domareföreningen tillstyrker bifall till motionen medan RÅ, Advokatsamfundet och Åklagarföreningen avstyrker densamma. Förvandlingsstraffutredningen uttalar sig i avstyrkande riktning.

*Hovrätten för Övre Norrland* erinrar inledningsvis om att departementschefen i samband med 1931 års lagstiftning uttalade att med dagsbotssystemet icke åsyftades någon proportionalisering med matematisk noggrannhet efter betalningsförmågan utan att dagsbotsbeloppets bestämmande borde vara föremål för domstolens fria prövning.

Hovrätten uttalar vidare att domstolarna på senare tid regelmässigt torde ha tillämpat RÅ:s cirkulär från 1963 samt erinrar om att cirkuläret omarbetats innevarande år. En tillämpning av de omarbetade anvisningarna torde enligt hovrätten i viss mån komma att verka dämpande på bötesnivån, beroende på att större hänsyn än tidigare togs till försörjningsbördan och det ökade skattetrycket. Därmed skulle det kunna anses

att motionären fått sina krav om en sänkning av bötesnivån tillgodosedda. Emellertid är, framhåller hovrätten, bötessystemet förenat med vissa olägenheter. Härom anför hovrätten följande:

De nu tillämpade reglerna om hänsynstagande beträffande gift person till andre makens inkomst är utformade mot bakgrunden av giftermålsbalkens principiella syn på familjen såsom en personlig och ekonomisk gemenskap, där makarna samverkar med lika ansvar för att tillgodose familjemedlemmarnas behov. På familjerättens område pågår emellertid för närvarande ett intensivt reformarbete. Enligt direktiven eftersträvas ett samhälle där – såsom motionären anför – varje vuxen individ kan ta ansvar för sig själv utan att vara ekonomiskt beroende av anhöriga och där jämlikhet mellan män och kvinnor är en realitet. Enligt hovrättens mening måste resultatet av det pågående utredningsarbetet beaktas vid bestämmande av reglerna för hur dagsboten skall beräknas för makar och för eljest samboende.

Det kan ifrågasättas, om icke även andra omständigheter än de som anges i förarbetena till bötesbestämmelserna bör ligga till grund vid bestämmandet av bötesnivån. Vad som härvidlag främst kommer i åtanke är skatternas inverkan på den enskildes förmåga att betala böter samt förekomsten av den mångfald sociala bidrag och andra förmåner som tillkommit efter 1931. Det kan i brist på närmare uttalanden i förarbetena i många fall råda tvekan om hur dessa skall inverka vid bestämmandet av dagsbotens storlek, något som i sin tur kan medföra den olägenheten att skilda normer utvecklas vid olika domstolar.

Penningböterna utgör en mycket stor del av bötesstraffen, speciellt efter tillkomsten av ordningsbotssystemet. Vid bestämmande av bötesnivån i dessa fall, då ärenden exempelvis efter bestridande kommer till domstol, torde regelmässigt tillämpas de bötesbelopp, som anges i riksåklagarens beslut om ordningsbot för vissa brott, meddelat 15.1.1973 (SFS 1973:154). Härvidlag torde normalt hänsyn ej tas till den bötfälldes inkomst. Om det till bedömande samtidigt föreligger en gärning som förskyller dagsböter, skall enligt brottsbalken 25:5 1 st. böter såsom gemensamt straff för flera brott ådömas i dagsböter, om sådana är stadgade för något av brotten. För en person med ringa inkomst kan bötesbeloppet i det sistnämnda fallet komma att vara väsentligt lägre än om personen i fråga blott döms för en ordningsförseelse som förskyller penningböter. Detta förhållande är icke tillfredsställande.

Avslutningsvis uttalar hovrätten att den lika med motionären anser, att det principiellt inte finns något att erinra mot dagsbotssystemet som sådant. Med stöd av det anförda anser emellertid hovrätten fog föreligga för en vidare översyn av bötesstraffet än vad som kan åstadkommas genom den revision av riktlinjerna som påbörjats av riksåklagaren. Hovrätten tillstyrker därför bifall till motionen.

Även *Domareföreningen* framhåller att RÅ:s anvisningar i allt högre grad påverkat domstolarnas praxis vid bestämmandet av dagsbotens storlek och pekar på tillkomsten av det nya cirkuläret i ämnet. Större hänsyn skall, framhåller föreningen, enligt de nya anvisningarna tas till skattebelastning och barnkostnader, medan båda makarnas inkomster alltjämt skall beaktas vid bestämmandet av dagsbotsbelopp för gift person. Cirkuläret kan enligt föreningen förväntas få betydelse även för domstolarnas praxis, bl. a. eftersom Domareföreningen haft tillfälle att påverka dess innehåll.

Även om således vissa av de olägenheter som påtalas av motionären kan förväntas bli mindre framträdande inom en snar framtid, finns enligt föreningen källor till nya olägenheter kvar i systemet. Vidare har samhällsutvecklingen sedan år 1931 medfört, att även andra omständigheter än tidigare kan inverka vid bestämmandet av dagsbotens storlek. I förarbetena till bötesbestämmelserna saknas grundläggande uttalanden om betydelsen av skatteprogression, skattepliktiga resp. icke skattepliktiga sociala bidrag och underhållsbidrag. Detta medför i sin tur, menar föreningen, osäkerhet och brist på likformighet vid tillämpningen.

Föreningen framhåller också att det sedan år 1931 torde ha skett en utveckling av utländska system för bötespåföljder. Svensk bötesrätt har i viss mån påverkats av denna utveckling, inte minst i samband med införandet av de förenklade formerna för åläggande av bötespåföljd, ordningsbot och parkeringsbot. Vid en samlad översyn av hela bötessystemet bör enligt föreningen ytterligare impulser kunna hämtas från utlandet.

Som exempel på mindre tilltalande konsekvenser av det nuvarande bötessystemet anför föreningen följande:

Penningböternas andel inom bötesstraffet har ökat betydligt under senare år på grund av det ökade tillämpningsområdet för förelägganden av ordningsbot. Eftersom många brott av ordningskaraktär bestraffas med en ordningsbot som uppgår till 150–200 kr., kan domstolarna för två brott av väsentligen likartad karaktär, t. ex. vårdslöshet i trafik och brott mot stopplik, komma att döma till beloppmässigt sett högst olika bötesstraff (15 à 20 dagsböter om 5 resp. böter 200 kr.). I den mån mål om sådana förseelser, vilka normalt beivras genom föreläggande av ordningsbot eller strafföreläggande, till följd av bestridande eller uteblivet godkännande bringas under domstols prövning, synes domstolarna känna sig bundna vid de bötesbelopp som anges i riksåklagarens beslut om ordningsbot för vissa brott (SFS 1970:26). Dessa bötesbelopp brukar inte frångås, ej ens vid ringa eller ingen inkomst hos den felande. Även dessa konsekvenser av bötessystemet förefaller mindre tilltalande.

Avslutningsvis instämmer föreningen i motionärens uttalande, att principiellt sett finns ingenting att invända mot dagsbotssystemet, men anser ändå att det finns behov av modernisering och översyn av hela bötessystemet. Eftersom detta bör ske från vidare utgångspunkter än dem som riksåklagaren kunnat anlägga vid sin översyn av cirkuläret till åklagarna, tillstyrker föreningen bifall till motionen.

RÅ framhåller att huvudprincipen för bestämmande av bötesstraff bör vara att hänsyn skall tas förutom till brottets svårighetsgrad även till den dömdes ekonomiska förhållanden. Olika metoder är därvid enligt RÅ tänkbara. Det hos RÅ tillämpade dagsbotssystemet har den påtagliga förtjänsten att man omedelbart av det utdömda bötesstraffet kan utläsa bedömningen av brottets svårighetsgrad, vilket kommer till uttryck i antalet dagsböter, och hur den dömdes ekonomiska förhållanden påverkat bötesstraffets storlek, vilket framgår av dagsbotsbeloppet. Detta ger de bästa förutsättningarna för att åstadkomma enhetlig rättspraxis, vilket det är angeläget att eftersträva.

Dagsbotssystemet tillämpades, framhåller RÅ vidare, länge endast i de nordiska länderna med undantag för Norge. Emellertid har systemet fått allt flera förespråkare ute i Europa och är numera infört eller övervägs i vissa västeuropeiska stater som t. ex. Frankrike, Västtyskland och Österrike.

Beträffande omarbetningen av cirkulär 19 uttalar RÅ att vad som därvid särskilt behandlats är dagsbotsbelopp för äkta makar, avdrag för hemmavarande barn och skatteprogressivitets inverkan. De nya anvisningarna innebär höjda avdrag för barn och ökat hänsynstagande till skattetrycket. Generellt betyder anvisningarna en sänkning av dagsbotsbeloppen inte minst för dem med små eller medelstora inkomster. Vissa av de invändningar mot tillämpningen som framförts i motionen har således beaktats. Ett särskilt problem erbjuder enligt RÅ makar eller andra som lever i äktenskapsliknande förhållanden.

Härom anför RÅ följande:

Vid den tid då dagsbotssystemet infördes var det inte vanligt att båda makarna hade inkomst. Läget är nu ett helt annat. Frågan om hur äkta makar skall bedömas har därför numera en mycket större praktisk betydelse än tidigare. Principiellt kan det tyckas tilltalande att för makar endast låta den egna inkomsten vara bestämmande för dagsbotens storlek. En sådan princip leder inte till några svårigheter när makarna har ungefär lika stora inkomster. Däremot leder principen till uppenbar orättvisa där ena maken har stor inkomst och den andra ringa eller ingen inkomst. Det ter sig sålunda stötande att bestämma dagsbotsbeloppet till minimum för en person som saknar egen inkomst men vars make har kanske flera hundratusen kronor i årsinkomst medan en arbetarhustru med kanske 20 000 kronor i årsinkomst skulle få avsevärt högre dagsbot. Vid den utredning som föregått det nya cirkuläret har framkommit, att praxis hos domstolar och åklagare är högst varierande när det gäller att fastställa dagsbot för makar. Jag har därför ansett att anvisningar på detta område är särskilt angelägna för att främja större enhetlighet. Det synes inte möjligt att åstadkomma ett rättvist system utan att basera beräkningen på båda makarnas inkomst- och förmögenhetsförhållanden. Det nya cirkuläret bygger på detta betraktelsesätt.

Härutöver uttalar RÅ att dagsbotssystemet enligt hans mening i stort sett fungerat väl i tillämpningen. Inget bötessystem kan, framhåller han, uppfylla krav på rättvisa i alla hänseenden, men med de anpassningar till ändrade förhållanden som kommer att ske genom det nya cirkuläret torde i allt väsentligt den kritik som riktats mot gällande praxis ha tillgodosetts.

Avslutningsvis erinrar RÅ om att en sakkunnig inom justitiedepartementet numera tillkallats för utredning om eventuell översyn av det ekonomiska sanktionssystemet inom straffrätten. Därvid torde enligt RÅ också närmare komma att övervägas behov av en sådan utredning som begärs i motionen.

*Advokatsamfundet* uttalar att brottsbalkens regel om dagsbotens fastställande inrymmer vidsträckt möjlighet för domstolarna att beakta den tilltalades personliga och ekonomiska förhållanden och att i olika domstolar torde av praktiska skäl ha utbildats vissa "tumregler" vid

beräkningen av böter. I den mån dessa inte längre skulle motsvara det skälighetskrav som ifrågavarande lagrum uppställer bör det enligt samfundet åligga domstolen att modifiera sina praktiska beräkningsgrunder.

Den begärda översynen av bestämmelsen om dagsbotens fastställande är enligt samfundet inte erforderlig.

Vad beträffar frågan om verkställighet av bötesstraff erinrar samfundet om förvandlingsstraffutredningens arbete. Frågan om översyn av verkställighetsreglerna bör enligt samfundet anstå till dess utredningsresultatet föreligger.

*Aklagarföreningen*, som inhämtat synpunkter på motionsspörsmålet från lokalavdelningarna i Stockholms, Kristianstads, Skaraborgs, Västerbottens och Norrbottens län, uttalar att behovet att modernisera metoderna för beräkning av dagsbotsbeloppet är stort men avstyrker motionen under hänvisning beträffande RÅ:s arbete med nya anvisningar.

*Förvandlingsstraffutredningen* anser att motionens syfte torde vara tillgodosett genom Kungl. Maj:ts beslut att tillkalla en sakkunnig med uppdrag att utföra en förberedande och kartläggande undersökning rörande behovet och lämpligheten av en reformering av gällande system i fråga om bötesstraffet och ekonomiska sanktioner i övrigt.

Med hänsyn till nämnda utredningsuppdrag begränsar utredningen sitt yttrande till några anmärkningar i anslutning till de särskilda spörsmål som tas upp i motionen samt anför härom:

Att dagsbotsbeloppet för gift kvinna utan egen inkomst bestäms under beaktande av mannens inkomst föranleder enligt utredningens mening icke någon kritik. Samma grundsats gäller i rättstillämpningen, när den tilltalade är "hemmaman" och familjens inkomster härrör från hustru eller jämförbar kvinnlig familjeförsörjare. Det väsentliga är att dagsbotsbeloppet står i relation till den ekonomiska standard varunder gärningsmannen faktiskt lever.

Vid dagsbotsbeloppets beräkning brukar schablonmässigt tagas hänsyn till skattebelastning och till försörjningsbörd. Utredningen har under sitt arbete icke fått intrycket att detta hänsynstagande är vare sig för litet eller för stort.

Utredningen delar i viss mån motionärens uppfattning -- antydd i motionens första och femte stycken -- att bötesnivån är väl hög i vissa fall. Detta gäller framför allt när personer med låga inkomster åläggs straff, avseende jämförelsevis höga dagsbotsantal såsom 60 och högre. Därest dagsbotsbeloppet därvid bestäms till det i regel tillämpade minimibeloppet fem kronor (för vissa kategorier såsom folkpensionärer och studerande tre kronor), kan det ådömda bötesstraffet för den dömda framstå som övermåttigt och han gör därför icke några allvarliga försök att betala beloppet. Exekutiva åtgärder är i dylika fall dömda att misslyckas. Enligt utredningens mening vore det en bättre lösning att brottsbalkens minimum för dagsbotsbeloppets storlek - två kronor - tillämpades i väsentligt större utsträckning än vad som nu är fallet. I detta sammanhang kan anmärkas, att det är ett beklagligt förhållande att man i massmedia gång efter annan redovisar endast det belopp som erhålls såsom produkt av antalet dagsböter och dagsbotsbeloppet och alltså ej har förstått dagsbotssystemets grundtanke, nämligen att antalet dagsböter är ett uttryck för bedömningen av brottets svårighetsgrad.

## Utskottet

I motionen hemställs att riksdagen hos Kungl. Maj:t begär utredning om en modernisering och reformering av bötesstraffet. Till stöd för yrkandet anför motionären att hon inte vänder sig mot dagsbotssystemet som sådant men anser att tillämpningen av detta i många fall leder till otillfredsställande resultat därför att böterna beräknas på grundval av nu otidsenliga uttalanden i lagstiftningens förarbeten. Som exempel på en enligt hennes mening olämplig praxis nämner motionären, att dagsboten för gift kvinna utan egen inkomst bestäms efter den betalningsförmåga kvinnan antas ha på grund av makens inkomster, att dagsboten i princip beräknas på inkomsten före skatt samt att hänsyn icke i tillräcklig utsträckning tas till kostnader för hemmavarande barn. Motionären anför vidare erinringar mot bötesverkställighetsreglerna under framhållande att det från verkställighetssynpunkt regelmässigt är meningslöst att döma personer med inga eller obetydliga inkomster till böter.

Som huvudregel enligt brottsbalken gäller liksom enligt tidigare lagstiftning på bötesområdet att böter skall ådömas i dagsböter. Medan antalet dagsböter främst är ett uttryck för bedömningen av brottets svårhetsgrad, fastställs dagsbotens storlek efter vad som prövas skäligt med hänsyn till den tilltalades inkomst, förmögenhet, försörjningsskyldighet och ekonomiska förhållanden i övrigt. Om brottet är ringa kan beloppet jämkas. Vägledande vid dagsbotsbestämningen är som motionären anför vissa uttalanden i förarbetena till 1931 års särskilda böteslag (prop. 1931:188, 1LU 1931:30, rskr 1931:243). I rättstillämpningen har emellertid kommit att användas vissa schablonregler, som närmare kommit till uttryck i cirkulär som riksåklagaren utfärdat för att främja största möjliga likformighet vid bestämmandet av dagsbotsbelopp i strafförelägganden. Med anledning av kritik liknande den som motionären anför har riksåklagaren under 1973 gjort en översyn av cirkuläret, varvid särskild uppmärksamhet ägnats åt frågorna om dagsbotsbeloppet för äkta makar, avdrag för hemmavarande barn och skatteprogressivitets inverkan på dagsbotsbeloppets storlek. De nya anvisningarna innefattar rekommendationer om höjda avdrag för barn, ökat hänsynstagande till skattetrycket och generellt en sänkning av dagsbotsbeloppen, inte minst för dem med små eller medelstora inkomster. Anledning finns att räkna med att anvisningarna som tillkommit efter samråd med bl. a. domarföreningen, liksom de tidigare gällande, kommer att få avsevärd betydelse vid domstolarnas och åklagarnas rättstillämpning. Därmed kommer också motionärens önskemål att tillgodoses i betydande utsträckning.

Beträffande den av motionären särskilt berörda frågan om dagsbotsbeloppet för äkta makar synes det på sätt riksåklagaren närmare utvecklar i sitt remissyttrande — även om det från principiell synpunkt är svårt att anföra några bärande invändningar mot motionärens argumentering — knappast möjligt att åstadkomma ett rättvist system utan att basera beräkningen på makarnas gemensamma ekonomiska standard. Det bör

tilläggas att betraktelsesättet självfallet bör bli detsamma i fråga om dem som lever i äktenskapsliknande förhållanden och oavsett vem av makarna eller de sammanboende som har den enda eller största inkomsten.

Från vidare aspekter är som framgår av redogörelsen ovan bötespåföljden föremål för överväganden inom den nordiska straffrättskommittén. En särskild undersökning av förberedande karaktär pågår också för att kartlägga behovet och lämpligheten av en bötesreform, bl. a. mot bakgrund av dagsbotssystemets otillräcklighet vid vissa vinningsbrott och behovet av ekonomiska sanktioner mot juridiska personer. Den av motionären särskilt upptagna frågan om verkställigheten av bötesstraff är föremål för prövning inom förvandlingsstraffutredningen. Vidare sker inom specialstraffrättsutredningen en översyn av specialstraffrättens bestämmelser om ekonomiska påföljder för brott. Beträffande sistnämnda utredningsarbete bör särskilt framhållas att det i propositionen med förslag till brottsbalk uttalades att frågan om en höjning av maximigränsen för dagsbotsantalet inte borde upptagas förrän nämnda översyn avslutats (prop. 1962:10 s. C 226).

Enligt vad utskottet inhämtat torde samtliga nu berörda utredningar komma att avsluta sitt arbete under första halvåret 1974. Resultaten av utredningarnas arbete bör enligt utskottets mening avvaktas innan man överväger behovet av en utredning med de uppgifter som anges i motionen.

På anförda skäl avstyrker utskottet bifall till motionen.

Utskottet hemställer

att riksdagen avslår motionen 1973:606.

Stockholm den 4 december 1973

På justitieutskottets vägnar

ASTRID KRISTENSSON

*Närvarande:* fru Kristensson (m), fröken Bergegren (s), herr Dockered (c), fröken Mattson (s), herrar Ernulf (fp), Larfors (s), Johansson i Växjö (c), Nygren (s), Westberg i Ljusdal (fp), fru Hjelm-Wallén (s), fru Bergander (s), herrar Schött (m), Måbrink (vpk), Norrby i Gunnarskog (c) och Alf Pettersson i Malmö (s).

## RIKSÅKLAGAREN

## Cirkulär C 76

**Beräklandet av dagsbotsbelopp vid strafföreläggande**

För att främja största möjliga likformighet vid bestämmandet av dagsbotsbelopp i strafförelägganden har jag funnit lämpligt meddela vissa anvisningar i ämnet. Anvisningarna, som tillkommit efter samråd med domareföreningen och de båda åklagarföreningarna, är endast allmänt vägledande och avser inte att täcka alla skiftande förhållanden som är av betydelse för dagsbotens bestämmande.

Enligt 25 kap. 2 § brottsbalken skall dagsboten fastställas efter vad som prövas skäligt med hänsyn till den tilltalades inkomst, förmögenhet, försörjningsskyldighet och ekonomiska förhållanden i övrigt. Om brottet är ringa, kan dagsbotens belopp jämkas.

I förarbetena till den lag genom vilken dagsbotssystemet infördes gjordes vissa uttalanden om hur dagsbotsbeloppet borde bestämmas. De ekonomiska förhållandena i samhället har sedan dess genomgått sådana förändringar att förarbetena inte i alla delar kan anses ha aktualitet. Följande uttalanden från förarbetena belyser dock de tankegångar som legat till grund för dagsbotssystemet. Enligt departementschefen var syftet med detta system, vilket också framgick av namnet, att fastställa det penningbelopp, beräknat för dag, som den tilltalade vid bötesdomens meddelande under en längre tid kunde antagas bära avstå med hänsyn till inkomst, förmögenhet och ekonomiska förhållanden i övrigt utan att han därigenom led nöd eller brast i den försörjningsskyldighet som ålåg honom. Det belopp, som den sakfällde med god vilja för varje dag kunde avvara, skulle således anses motsvara en dagsbot. I flertalet fall borde utgångspunkten vara att fastställa den sakfälldes medelinkomst för dag. Då det gällde att avgöra hur stor del av dagsinkomsten, som skulle tas i anspråk som dagsbot, borde samtliga på den sakfälldes betalningsförmåga inverka omständigheter beaktas. I första hand borde sålunda hänsyn tas till vad som kunde anses nödvändigt till den sakfälldes eget underhåll och för fullgörandet av den försörjningsskyldighet som åvilade honom. Vidare borde den tilltalades ekonomiska förpliktelser av annat slag beaktas, t. ex. skattskyldighet. Om den tilltalade ägde förmögenhet, borde detta inverka höjande på dagsboten. Hade den sakfällde ringa eller ingen inkomst, fast hans levnadskostnader var höga, borde de senare i stället för inkomsten läggas till grund för bestämmandet av dagsboten (se NJA II 1931 s. 14 f, s. 21 och s. 31 f).

Med beaktande av dessa uttalanden och den praxis som därefter utbildats kan följande allmänna riktlinjer ges för fastställandet av dagsbotsbelopp.

## 1 Dagsbotens storlek i normalfall

1.1 Dagsboten beräknas på grundval av den misstänktes årsinkomst. Med årsinkomst förstås i detta sammanhang inkomst före skatt med avdrag för kostnaderna för inkomstens förvärvande och för underhållsbidrag som den misstänkte har att utge. Lika med inkomst anses dels sådana förmåner som sjukpenning, arbetslöshetsersättning och omskolningsbidrag dels förmåner av underhållsbidrag.

1.2 Vid beräkning av dagsbot för den som är gift sker med hänsyn till försörjningsbördan avdrag med 20 procent på den enligt 1.1 framräknade årsinkomsten. Har den andre maken inkomst, ökas den misstänktes sålunda reducerade årsinkomst med 20 procent av den andre makens inkomst. Vid inbördes lika stora inkomster blir således en summa motsvarande den egna inkomsten dagsbotsgrundande. Har den misstänkte ingen egen inkomst, grundas dagsboten på 20 procent av den andre makens inkomst.

Vad som här sagts om den som är gift tillämpas även på den som stadigvarande sammanbor med annan under äktenskapsliknande former.

1.3 För hemmavarande barn som för sitt uppehålle är väsentligen beroende av den misstänkte sker avdrag från årsinkomsten med hälften av gällande basbelopp för varje barn. Om båda makarna har egen inkomst, reduceras avdraget efter vad som prövas skäligt med hänsyn till makarnas inkomst och vad som man med ledning därav kan beräkna att var och en av makarna bidrar till barnens försörjning.

1.4 Dagsboten fastställs i princip till 1/1 000 av det enligt 1.1, 1.2 och 1.3 framräknade beloppet.

1.5 Med hänsyn bland annat till indirekta skatter och existensminimum minskas det enligt 1.4 erhållna talet alltid med fem kronor. På grund av skatteprogressiviteten vid den statliga direkta beskattningen sker därutöver avdrag med 1/1 000 av den merskatt som enligt progressivitetsreglerna utgår för inkomster över 20 000 kronor. Avdraget beräknas på årsinkomsten enligt 1.1 eller det högre belopp som enligt 1.2 kan komma att läggas till grund för beräkning av dagsbot för den som är gift. Progressivitetsavdraget kan med nu gällande skattesatser beräknas med ledning av följande tabell.

| Årsinkomst | Avdrag | Årsinkomst | Avdrag |
|------------|--------|------------|--------|
| 20 000     | 0      | 70 000     | 14     |
| 25 000     | 1      | 80 000     | 17     |
| 30 000     | 2      | 90 000     | 21     |
| 35 000     | 3      | 100 000    | 24     |
| 40 000     | 5      | 125 000    | 34     |
| 45 000     | 6      | 150 000    | 45     |
| 50 000     | 8      | 200 000    | 68     |
| 60 000     | 11     |            |        |

1.6 Dagsboten bestäms som regel inte till ett lägre belopp än fem kronor. Undantag kan dock ifrågakomma när den misstänktes försörjningsmöjligheter är väsentligen nedsatta till följd av långvarig sjukdom, olyckshändelse, ålderdom eller annan därmed jämförlig omständighet.

1.7 Dagsboten fastställs alltid till helt krontal. Belopp som överstiger 25 kronor avrundas nedåt till tal jämnt delbart med fem.

1.8 Med ledning av ovan angivna normer kan följande exempel anföras.

A har en årsinkomst enligt 1.1 på 85 000 kronor. Från 1/1 000 härav görs dels generellt avdrag om fem kronor dels progressivitetsavdrag om 19 kronor (mitt emellan 17 och 21). Återstoden eller 61 kronor avrundas enligt 1.7 till 60 kronor.

A har samma inkomst men dessutom make med 20 000 kronor i inkomst och två hemmavarande barn. A erhåller avdrag med 20 procent på sin inkomst eller 17 000 kronor men får samtidigt tillägg med 20 procent av makens inkomst eller 4 000 kronor. Avdrag för barnen kan erhållas med belopp motsvarande helt basbelopp eller för närvarande 7 600 kronor. Med hänsyn till andre makens inkomst reduceras detta belopp till exempelvis 5 600 kronor. Det dagsbotsgrundande beloppet blir då 66 400 kronor. Efter generellt avdrag och progressivitetsavdrag, vilket blir detsamma som i föregående exempel, samt avrundning nedåt fastställs dagsboten till 40 kronor.

För A:s make sker tillägg till den egna inkomsten med 17 000 kronor med hänsyn till A:s inkomst, medan avdrag görs med 4 000 kronor. Barnavdrag kan erhållas med exempelvis 2 000 kronor. Detta ger en summa av 31 000 kronor. Från 1/1 000 härav görs förutom det generella avdraget om fem kronor ett progressivitetsavdrag om tre kronor (beräknat på 33 000 kronor). Detta ger en dagsbot på 23 kronor. Avrundning sker inte.

B har 30 000 kronor i inkomst och B:s make 6 000 kronor. Makarna har tre barn. B får enligt 1.2 ett avdrag om 6 000 kronor och ett tillägg om 1 200 kronor. B:s avdrag för barn kan sättas till 9 000 kronor. Återstår en summa av 16 200 kronor. Efter generellt avdrag och progressivitetsavdrag fastställs dagsboten till 9 kronor.

B:s make får enligt 1.2 tillägg till inkomsten med 6 000 kronor och avdrag med 1 200 kronor. Avdraget för barn bör vara större än 800 kronor, varför det dagsbotsgrundande beloppet inte kommer att uppgå till 10 000 kronor. På grund av det generella avdraget skulle dagsboten bli lägre än fem kronor. Enligt 1.6 bestäms dagsboten till fem kronor.

1.9 Förmögenhet som understiger 100 000 kronor beaktas i allmänhet inte vid bestämmandet av dagsboten. Uppgår förmögenheten till eller överstiger detta belopp, ökas dagsboten med fem kronor för de första 100 000 kronorna samt med fem kronor för varje ytterligare fullt 50 000-tal kronors förmögenhet.

Föreligger mera betydande skuldbörda, inverkar denna i sänkande riktning efter vad som provas skäligt.

1.10 Sociala bidrag och förmåner verkar inte förhöjande på dagsboten i vidare mån än som framgår av vad som sagts under 1.1.

## 2 Jämkning av dagsboten

2.1 Bestämmelsen om jämkning i 25 kap. 2 § brottsbalken skall tillämpas ytterst restriktivt. Med ringa brott avses inte vissa brottskategorier utan lagöverträdelser som med hänsyn till omständigheterna i det speciella fallet inte framstår som allvarliga utan mer har karaktär av ordningsförseelse. Uppsåtliga brott har i allmänhet inte den karaktär att jämkning får förekomma.

2.2 Genom den ökade användningen av penningböter i samband med ordningsbotsinstitutets införande har tillämpningsområdet för jämningsregeln blivit kraftigt inskränkt. Då någon systematisk differentiering mellan ordningsförseelser och andra brott inte genomförts i lagstiftningen, finns dock ännu utrymme för jämkning även beträffande nyttillkommen specialstraffrättslig lagstiftning. Jämkning bör dock inte, såsom förekommit, tillämpas beträffande exempelvis olovlig körning och vårdslöshet i trafik.

2.3 Beträffande brottsbalksbrott är det endast i sällsynta undantagsfall tillåtet med jämkning, såsom vid egenmäktigt förfarande avseende olovlig parkering och vissa fall beträffande bedrägligt beteende vid s. k. plankning.

2.4 I fall där jämkning skett skall detta klart framgå av strafföreläggandet. S. k. tyst jämkning får inte förekomma.

## 3 Dagsbotsutredningen

För att inte onödigtvis belasta utredningsförfarandet bör den misstänktes uppgifter om inkomst- och förmögenhetsförhållanden godtas utan kontroll, såvida det inte finns särskild anledning anta att uppgifterna är felaktiga eller ofullständiga.

Genom detta cirkulär upphävs cirkulär nr 119 den 6 februari 1963.

Stockholm den 25 maj 1973

HOLGER ROMANDER

/Claes Zeime

